

značilnosti oz. izvirnosti, čeprav to širšemu vedenju, ki ga o predmetu ali pojavu imamo, ne ustreza.

Delo bi bilo vsekakor še popolnejše, če bi inventarna knjiga muzejskim predmetom zagotavljala več verodostojnih podatkov (zlasti npr. o času nastanka in nošenja, namembnosti in njegovih uporabnikih). Avtorica bi časovno nedorečenost v katalogu sicer lahko deloma omilila, če bi opisom dodala okvirno oceno njihovega nastanka in nošenja, s tem nekoliko tvegala, a bralcu vsaj deloma nakazala časovni izvor. Podobno kot v študiji bi tudi v katalogu morda lahko pokrivala razvrstila ne le po osnovnih skupinah, ampak tudi po podskupinah (tako kot si sledijo podpoglavja v prvem delu), pri čemer zaporedja inventarnih števil ne bi upoštevala. Pogled na posamezno vrsto pokrival bi bil tako nekoliko enostavnejši.

Če pred izidom te knjige nismo mogli reči, da bi na Slovenskem imeli celovito delo o pokrivalih, potem sedaj lahko zapišemo, da ga imamo. Ne le delo, ki priča o pokrivanju glave v preteklosti, ampak delo, ki se vsaj deloma nanaša tudi na sodobnost. Tekstilna zbirka se v zadnjih letih namreč ne širi le po številu predmetov, ampak pridobiva tudi novo strukturo, ki je ne pogojuje več zgolj zanimanje za »ekskluzivne« predmete, ki naj pričajo o »dobrih starih časih«, ampak jo po zaslugi avtorice narekuje sodobnost in z njo povezano razumevanje produktov množične kulture (v zbirki pokrival o tem pričajo npr. kape s ščitniki) in z njimi povezanih pojavov.

467

Bojan Knific

Angelos Baš (ur.): Slovenski etnološki leksikon. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2004, 730 str. : ilustr.

Jeseni leta 2004 je izšel dolgo pričakovani *Slovenski etnološki leksikon*. Urednik Angelos Baš je prvotno načrtoval izid v letu 1997, vendar so zahtevne priprave potekale dlje. Kljub zamudi pa smo ga lahko veseli tako slovenski etnologi kot tudi drugi uporabniki. *Slovenski etnološki leksikon* se delno zgleduje po nekaterih tujih tovrstnih delih, najbolj po tretji izdaji Beitlovega *Wörterbuch der deutschen Volkskunde* (Stuttgart 1974), ki pa ga po oceni Angelosa Baša v nekaterih pogledih tudi presega (gesla o raziskovalcih, ustanovah in pomembnejših publikacijah). Za *Narodopisjem Slovencev* (1944, 1952), Novakovo *Ljudsko kulturo* (1960) in *Slovenskim ljudskim izročilom* (1980) je *Slovenski etnološki leksikon* četrti pregled etnologije Slovencev. V 6358-ih geslih in kazalkah povzema temeljna spoznanja slovenske etnologije zadnjih desetletij, kaže pa tudi na naloge, ki jo še čakajo. Postavlja standarde pojmovnika stroke, saj je bil eden od ciljev leksikona tudi evidentiranje in normiranje etnološke terminologije. V predmetnem pogledu zaobsega današnjo slovensko etnologijo, kulturno antropologijo, folkloristiko, spomeniško varstvo in etnološko muzeologijo.

Po abecednem redu razporejena gesla obravnavajo 52 tematskih sklopov (zgodovina in teorija vede, poljedelstvo, živinoreja, vrtnarstvo, vinogradništvo, sadjarstvo, oljkarstvo, gozdno gospodarstvo, lov in ribolov, nabiralništvo, čebelarstvo, rokodelstvo in obrt, solinarstvo, trgovina, promet in transport, stavbarstvo in etnološko konzervatorstvo, stanovanjska kultura, prehrana, oblačilna kultura, vezenine, čipkarstvo, proračun, družina in sorodstvo, spolno življenje, družbene organizacije, medkrajevni in medetnični odnosi, pravna etnologija, mere, medsebojna pomoč, soseditvo, šege, verovanje, igre, igrače, ljudsko gledališče, jezik, ustno slovstvo, branje, ljudska glasba, ljudski ples, ljudska umetnost, viri znanja, ljudsko zdravilstvo, znanje o rastlinskem in živalskem svetu, ljudsko vremenoslovje, zgodovinska zavest in geografsko obzorje, tehniško znanje, Slovenci zunaj Slovenije, delavska, meščanska in plemiška kultura).

Gesla pokrivajo območje Slovenije, tuje etnične skupine na Slovenskem, zamejske Slovence in Slovence na tujem. Prevladujejo informacije iz druge polovice 19. in prve polovice 20. stoletja, iz obdobja, za katero je v okvirih slovenske etnologije zbranih največ podatkov, segajo pa tudi v starejša obdobja in sodobne pojave vsakdanjega življenja s konca 20. in začetka 21. stoletja. Velik del gesel govori o kmečkem, do srede 20. stoletja večinskem prebivalstvu na Slovenskem, kot tudi o kulturi in načinu življenja plemstva, meščanstva, delavstva in pojavih sodobnega življenja, kolikor so bili doslej raziskani.

Gesla so napisana v poljudnoznanstvenem slogu. Leksikon obsega dve vrsti gesel. Prvi tip predstavlja splošne pojme iz slovenske etnologije, razmerja med etnologijo in sorodnimi vedami in temeljna etnološka dela, drugi pa obdeluje celotno etnološko sistematiko z realijami s področja materialne, duhovne in socialne kulture. Vse geselske iztočnice so opremljene z naglasi. Po potrebi so razloženi tudi pomenski odenki. Na koncu večine gesel je navedena temeljna literatura in avtorske kraticе. Gesla dopolnjuje 1041 enot ilustrativnega gradiva (risbe, fotografije, zemljevidi, grafikoni in diagrami). Leksikon vsebuje še uvod urednika Angelosa Baša, seznam avtoric in avtorjev gesel, pojasnila, krajsšave in kraticе in seznam slikovnega gradiva.

Osrednji nosilec zelo zahtevnega projekta je bil Inštitut za Slovensko narodopisje ZRC SAZU, sodelovali pa so še Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani, Slovenski etnografski muzej, Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU in nekatere druge ustanove. Gesla je pisalo 111 avtorjev in avtoric. Poleg etnologov in antropologov so bili med sodelavci tudi slavisti, zgodovinarji, umetnostni zgodovinarji, geografi, psihologi, sociologi, pravniki, bibliotekarji, novinarji, teologi in jezikoslovci iz 55-ih ustanov iz Slovenije in zamejstva. Finančno je projekt podprlo Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport (1994–1996, nosilec projekta Angelos Baš; 2001–2004, nosilka projekta Mojca Ramšak).

Pot od prvih idej do realizacije *Slovenskega etnološkega leksikona* je trajala več kot pol stoletja. Prve pobude za etnološki leksikon segajo v leto 1947, ko je Niko Kuret pripravil načrt za *Slovenski narodopisni slovar* oziroma *Slovenski narodopisni arhiv* in je bila pri Akademiji znanosti in umetnosti ustanovljena

Komisija za narodopisni slovar. Ponovno je Kuret na potrebo po *Slovenskem narodopisnem besednjaku* spomnil leta 1968 in v začetku sedemdesetih let 20. stoletja pripravil seznam 612-ih naslovov gesel za *Slovenski narodopisni slovar*. V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja je tudi Raziskovalna skupnost slovenskih etnologov menila, da sodi priprava slovenskega etnološkega slovarja med temeljne naloge slovenske etnologije. Na predlog Slavka Kremenška je leta 1989 vodstvo projekta z naslovom *Slovar etnologije Slovencev* prevzel Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU ob sodelovanju tedanjega Oddelka za etnologijo Filozofske fakultete in Slovenskega etnografskega muzeja. Delo glavnega urednika je prevzel Angelos Baš, ki je z delom pričel leta 1991. Sestavil je uredniški odbor, ki je začel delovati leto kasneje. Prva naloga je bila določitev etnoloških poglavij, pri čemer je uredniški odbor izhajal iz vprašalnic za etnološko topografijo slovenskega etničnega ozemlja, nastalih v sedemdesetih letih 20. stoletja. Leta 1993 je sledila interna objava *Predloga za geselnik Slovarja etnologije Slovencev*. Po presoji geselnika s strani širše strokovne javnosti so bila dodana nekatera nova gesla o delavski, meščanski in plemiški kulturi kakor tudi nekatera druga gesla. Leta 1996 je uredniški odbor sprejel sklep o preimenovanju publikacije v *Priročnik etnologije Slovencev*, leta 1998 pa v *Leksikon etnologije Slovencev*. Končni naslov *Slovenski etnološki leksikon* je leta 2003 dala delu založba Mladinska knjiga (prvi predvideni založnik je bila DZS), ki je sodelovala tudi pri sklepnem urejanju leksikona (Martin Ivančič, Tončka Stanonik in Edita Kobe).

Pri nastajanju leksikona so poleg že omenjenega glavnega urednika Angelosa Baša sodelovali še člani uredniškega odbora: Slavko Kremenšek (do 1999), Niko Kuret (do 1995), Zmaga Kumer, Janez Bogataj (od 1993), Tone Cevc (1993–98), Ivan Sedej (1993–97), Jurij Fikfak (od 1993), Helena Ložar - Podlogar (od 1995), Janja Žagar (od 1997), Mojca Ravnik (od 1998) in Ingrid Slavec Gradišnik (od 1999); redakcijska skupina v sestavi: Angelos Baš, Martin Ivančič, Mojca Ramšak, Mojca Ravnik, Ingrid Slavec Gradišnik; uredniški odbor za ilustrativno gradivo: Janja Žagar, Edita Kobe, Angelos Baš, Janez Bogataj, Sinja Zemljčič - Golob, Martin Ivančič. Leksikografsko so gesla obdelali: Martin Ivančič, Mojca Ramšak, Ingrid Slavec Gradišnik in Tončka Stanonik.

Povsem jasno je, da je bila priprava *Slovenskega etnološkega leksikona* zelo zahtevna naloga. Velik obseg dela in časovna stiska (dogovorjen rok za oddajo besedil založbi) sta verjetno botrovala nekaterim napakam. Tu in tam tako naletimo na vsebinske, jezikovne in leksikografske napake. Kar se koncepta tiče, se zdi, da v leksikonu niso zajeta vsa najnovejša dognanja etnologije, saj je gesel, povezanih z etnologijo sodobnosti, razmeroma malo. Zagotovo se bo našel kdo, ki se bo spraševal po umestnosti uvrstitve nekaterih gesel oziroma bo nekatera pogršel, ali pa se mu bodo zdela nekatera gesla predolga in druga prekratka.

Glavni urednik Angelos Baš je s pripravo leksikona opravil izjemno delo, pri izvedbi pa velja omeniti še neutrudno delo Ingrid Slavec Gradišnik in Mojce Ramšak. *Slovenski etnološki leksikon* je nacionalno pomembno delo. Je zelo dobrodošla in pomembna pridobitev slovenske etnologije in tudi sorodnih ved. S

pridom ga bodo lahko uporabljali tudi številni laiki za potrebe izobraževanja, novinarstva, folklornih prireditev, turizma ...

Nena Židov

Zmago Šmitek: *Mitološko izročilo Slovencev: svetinje preteklosti.*
 470 Ljubljana: Studentska založba, 2004, 429 str. : ilustr. (Knjižna zbirka Posebne
 izdaje)

Že leta 1998 je Zmago Šmitek, redni profesor za etnologijo Azije in antropologijo religije na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani, izdal zaokroženo monografijo o slovenski mitologiji z naslovom *Kristalna gora, Mitološko izročilo Slovencev*. Knjiga je tedaj obsegala sedem poglavij (Stvarjenje sveta, Zemlja in onstranstvo, Gorski demon: Vedomec, Gospodar gore: Kresnik, Deveta dežela izobilja, Atila, bič božji in Uničenje in preroditev sveta) in je pomenila na neki način prvo zaokroženo teoretično delo o slovenski mitologiji v knjižni izdaji (prim. recenzijo: Mirjam Mencej, *Etnolog* 9, Ljubljana 1999, 225–227). Toda Šmitkovo delo na področju mitologije s tem še ni bilo končano. Izid prve knjige oziroma odzivi nanjo so mu porodili mnoga nova vprašanja in spodbudili njegovo nadaljnje delo na področju raziskovanja indoevropske mitologije. Rezultat teh je pričujoča knjiga, ki poleg sedmih dopolnjenih in deloma spremenjenih poglavij iz prejšnje vsebuje še pet novih, tako da je v njej vsega skupaj zdaj dvanajst poglavij in obilica novega slikovnega gradiva.

Tudi v tem delu je Šmitkova pozornost v največji meri usmerjena v komparacijo slovenskega mitološkega oz. folklornega izročila z indoevropsko mitologijo. Pri tem struktura besedila sledi klasični strukturi raziskav mitologije oz. tipologiji mitov: začne s kozmogonijo (in deloma tudi njenim protipolom – eshatologijo) ter nadaljuje s poglavji, ki na različne načine obravnavajo mitološko topografijo oz. koncepte prostora in časa ter izročila o posameznih bajnih bitjih oz. mitičnih motivih. Besedilo sledi zgradbi, ki si jo je avtor postavil kot nekakšno ogrodje, v katerega je smiselno vpletel sledove mitičnih predstav in junakov slovenske duhovne kulture in jih primerjal s predstavami in bitji drugih indoevropskih ljudstev ter z izsledki primerjalne indoevropske mitologije.

V poglavju *Nastanek sveta* avtor predstavi različne vrste svetovnih mitov o stvarjenju sveta, nastanku zemlje, pokrajine, človeka ipd. (pa tudi njihovem koncu) ter primerja z njimi slovenske povedke, v katerih najdemo isto vsebino. Tako v tem poglavju umesti slovensko folklorno izročilo o nastanku sveta in človeka (t. i. šišensko in mengeško bajko) ter druge kozmogonske motive in motiva »zlate dobe« človeštva in eshatološke motive v kontekst indoevropskih mitov o stvarjenju in